

Una nació sense estat, un poble sense llengua*

*Ans que la nit final em sigui a punt,
al fatidic avui tombo la cara;
tan envilit, em sembla ja difunt.*

*I un nou esclat de fe m'anima encara,
i torno, cor batent, a la llum clara
per galeries del record profund.*

Josep Carner

I

La situació de conjunt de la llengua catalana resulta, de molt, força més precària i inquietant avui dia que no pas durant el transcurs dels decennis immediatament anteriors.

Aquesta paradoxa implacablement real i tràgica neix del fet que, en l'actualitat, la societat catalana viu en una estructura estatal que aspira a equiparar-se a la vigent dins les democràcies burgeses occidentals i compta, alhora, amb uns organismes institucionals teòricament representatius —entre els quals de moment una delegació governamental relativament autònoma—, mentre que, tot al llarg de vora els quaranta anys precedents, en canvi, aquesta societat va veure's sotmesa a una dictadura que fixava entre els seus objectius primordials l'exterminació, mitjançant la repressió més brutal i directa —al començament— o mitjançant l'ofec i l'alienació sistemàtica —en les èpoques posteriors—, de qualsevol vestigi de la llengua, la cultura i la consciència nacional de Catalunya.

* Per raons científiques, aquesta anàlisi es refereix només a la situació de la llengua a Catalunya. Seria desitjable que, a les Illes, al País Valencià i a la Catalunya Nord, hom la completés des de llur perspectiva.

Que sigui justament després dels primers assaigs liberalitzadors empresos per tal de superar la dictadura quan hom constati alarmat —però amb la lucidesa que permet la perspectiva històrica disponible— que la llengua i la cultura catalanes es troben més que mai amenaçades de mort és un fenomen que requereix d'explicacions i d'anàlisis que permetin d'esbrinar com s'ha arribat a la situació present, si aquesta constitueix o no el preàmbul d'un estat definitivament agònic de la llengua i la cultura de tot un poble i si s'albiren possibilitats històricament viables de redreçament per al futur. (Un futur, d'altra banda, que només pot ser immediat, car, del contrari, les generacions venidores, en el supòsit que mostrin algun interès per la llengua secular, caldrà que parteixin de pressupostos semblants als adoptats pels jueus per tal de «vivificar» i «implantar» dins l'actual estat d'Israel la llengua de llurs avantpassats.) En tot cas, és sempre d'esperar que unes quantes reflexions crítiques, lluny de desfermar angoixosos espectres apocalíptics, contribuiran més aviat a desemascarar triomfalismes suïcides i a restituir la magnitud del problema als seus límits precisos i punyents.

II

Quan el règim franquista es fa amb el poder i implanta arreu de l'estat el nou ordre, Catalunya, derrotada en el material i en l'humà, compta amb un grau de conscienciació nacional suficient, si més no, per resistir la virulència dels atacs del nou règim contra la llengua i la cultura catalanes. Aquests atacs, traduïts en tota classe de mesures prohibitives sobre l'ús de la llengua en qualsevol classe de manifestacions orals i impreses, no bastaran a impedir que, en general, els catalans continuïn servint-se habitualment de llur llengua i només aconseguiran, de moment, de frenar el procés de normalització funcional —administrativa, política, cultural, etc.— del català emprès anteriorment per la Mancomunitat i per la Generalitat i de consolidar novament, amb tota la força d'una llei a punta de baioneta que no deixava lloc a cap altra mena d'opció, l'anomalia lingüística ja iniciada pràcticament al segle XVI: llengua parlada català / llengua escrita castellà, és a dir: espanyol. El català continuarà essent, doncs, el mitjà de comunicació verbal de la major part de la població —llevat dels integrants de les forces d'ocupació espanyoles i dels grups autòctons assimilats als interessos del nou estat—, mentre que l'espanyol es reafirmarà en qualitat de mitjà de comunicació escrita, forçadament admès per tota la societat catalana.

Entès en tant que sistema polític repressor de la nació catalana, el franquisme no hauria estat gaire més destructor, en ell mateix, del que ho havien estat en llur moment respectiu anteriors onades annexionistes espanyoles, com ara les desencadenades arran de la revolta dels segadors, la guerra de successió, el liberalisme jacobí o la dictadura primoriverista. És a dir, el franquisme actua només amb els procediments primaris i expeditius de la prohibició i de la subsegüent persecució, però es mostra totalment incapaç de dur a terme els seus objectius destructors i, alhora, de crear una política cultural i lingüística prou consistent i atractiva perquè capes majoritàries de la intelligentsia i la societat catalanes s'avinguin de grat a l'espanyolització i a renunciar, doncs, a la llengua i a la cultura pròpies. Entès, però, en tant que un període en el transcurs del qual, sota unes condicions hostils per a una Catalunya impossibilitada d'autoregir-se, s'esdevenen tota una sèrie de ràpides i fonamentals

transformacions —en més o menys estreta relació amb les condicions històriques que fan que igualment n'experimentin de semblants, en el mateix lapse cronològic, la resta de la humanitat i, especialment, les societats occidentals—, les quals alteren com mai les estructures socio-econòmiques i demogràfiques de l'estat espanyol, el franquisme constitueix, sense cap mena de dubte, per a la llengua i la cultura catalanes, una maltempada d'incalculable transcendència.

A grans trets, i deixant de banda aquells fets que, amb variacions determinades per a cada moment històric, distorsionaven certs usos lingüístics des del segle XVI, els canvis produïts durant el franquisme amb una més directa incidència sobre la llengua catalana són:

- a) la liquidació de les institucions pròpies;
- b) la modificació de l'estructura demogràfica esdevinguda amb les immigracions obreres en massa, i
- c) la uniformació del sistema de vida i de la cultura, general en el món capitalista després de la guerra de 1939-1945.

a) La instauració del franquisme comportà, sense que els esforços fets en el món de l'exili i de la clandestinitat arribessin a compensar-ho, la desaparició pública de tot l'aparell institucional propi de Catalunya (el pedagògic i, entre d'altres, el polític, el social, el cultural, el sindical i el recreatiu), en el qual es basava la normalització lingüística i cultural que havien vehiculat la Mancomunitat i la Generalitat.

Amb això es produí la desaparició de l'ús públic del català (perquè les noves institucions imposades pel franquisme eren espanyoles i amb voluntat espanyolista) i dels corresponents nivells lingüístics (llengua de la burocràcia, de la publicitat, etc.), fets que, òbviament, crearen una imatge diglòssica (i, per tant, una ideologia que implicava un comportament diglòssic) que ha afectat, en primer lloc, la població autòctona catalana; en segon lloc, també la població recentment immigrada: d'una banda, aquest sector de la població deixà de trobar aquelles institucions —sindicats, ateneus, centres recreatius, CADCI, etc.— que, abans del 36, contribuïen a la seva integració; de l'altra, es trobà amb una situació que en uns casos refermava el seu espanyolisme i en d'altres, potser la majoria, els obligava a l'espanyolització.

b) El 1939, la guerra i l'exili polític produïren un buit en el cos social de Catalunya que a poc a poc va ser omplert per una primera immigració. A partir del tombant dels anys quaranta i cinquanta, quan la dinàmica de Catalunya i el País Basc desborda la política restrictiva i centralitzadora del règim franquista, els moviments migratoris d'espanyols, expulsats de llurs llocs d'origen per la misèria i atrets a Catalunya per la necessitat de mà d'obra, esdevenen un corrent inestroncable i ascendent. Encara tot al llarg dels anys cinquanta la integració lingüística de bona part dels immigrants es fa possible en la mesura en què el català, malgrat la seva exclusió de la vida pública, s'associa amb els *status* socio-culturals més elevats i és, en definitiva, la llengua de la majoria de la població. Després, però, a mesura que van sorgint barrades senceres habitades per immigrants i, sobretot, a partir del Pla d'Estabilització (1959) i de l'arribada posterior de la televisió, òbviament emesa tan sols en la llengua oficial de l'estat franquista, la integració esdevé impracticable i ja només es dona en comptats casos individuals motivats per raons voluntaristes. L'alt índex de natalitat de la massa immigrada espanyola provo-

ca un espectacular increment demogràfic que tendeix a anivellar la composició nacional de la societat del Principat alhora que se susciten noves necessitats que comporten la creació dels serveis corresponents, molts dels quals es troben ja en mans d'immigrats, que inicien així la seva promoció vers *status* socio-econòmics més elevats. Apareixen capes socials mitjanes de mentalitat i llengua espanyoles, absolutament al marge de les realitats històriques i culturals del país.

c) A la destrucció de la infraestructura institucional pública i als canvis demogràfics —emigració política del 39, immigració dels anys 40-60—, cal afegir-hi un tercer factor distorsionador: la uniformació creixent del món capitalista produïda, a partir de la segona guerra mundial, sota els auspicis polítics, econòmics, científics i tecnològics dels Estats Units d'Amèrica. La distorsió afecta tot el sistema de vida —menjar, vestir, viatjar, etc.— i, lògicament, afecta tota la cultura. La llengua d'expressió científica o la llengua de relació internacional en tots els països del bloc —i, fins i tot, en països del bloc socialista o del tercer món— és ara l'anglès. I, així, totes les cultures nacionals es limiten a traduir o, en tot cas, a fer síntesis de divulgació en la pròpia llengua. Altrament, la cultura popular, que fins al tombant de segle havia tingut a tot arreu unes característiques nacionals pròpies, és substituïda per una de nova, potenciada i, alhora, condicionada pels avenços tecnològics, que és tot simplement la traducció de la produïda en anglès i, més encara, de la produïda als EUA. A Catalunya, on, per raons de tipus sovint comercial, s'havia tendit a vehicular en llengua espanyola la cultura científica —investigació, manuals de divulgació— i algunes formes de la cultura popular —novella de fulletó, melodrama, revista musical, cinema, còmics, etc.—, a partir de la instauració del règim franquista, que és, de fet, quan es fixen d'una manera definitiva els nous models, s'hi vehiculen d'una manera exclusiva. Aquesta traducció i aquesta vehiculació, insinuades abans del 39 i imposades, després, per la força de les armes, contribueixen en gran manera a esborrar el grau de consciència de la pròpia identitat, que, malgrat tot, havia resistit les pressions de la immediata postguerra.

En aquest sentit, el cinema i els mitjans de comunicació de masses, molt especialment la ràdio i la TVE, juguen un paper decisiu en l'alteració de les estructures lingüístiques de la societat catalana. Si la massa immigrada constitueix, en principi, un factor passiu d'espanyolització, la ràdio i la TVE, atesos la seva ubiqüitat i el fet d'erigir-se en el més influent portaveu del règim franquista i de la subsegüent monarquia de cara a l'opinió pública, esdevé un activíssim factor espanyolitzador. Només amb referència al fet lingüístic, es pot dir que distorsiona l'estructura i l'ús de la llengua dels catalans i que alhora augmenta el prestigi de la llengua oficial. (L'aparició, pels mateixos anys, d'un fenomen amb valor de *mass-media*, propi i específic dels Països Catalans, com ara la Nova Cançó, no és ni de molt suficient per contrarestar l'abast i els efectes de la ràdio i la TVE, entre d'altres raons perquè aquesta gaudeix òbviament d'una difusió molt més àmplia i revesteix un aparent caràcter interclassista i neutre, mentre que la Nova Cançó s'adreça a un públic molt concret i parteix d'unes inequívokes actituds d'oposició a la dictadura.)

III

Aquests han estat els tres factors bàsics que han fet que en el curs de poc més de vint anys es passés a Catalunya d'una situació de monolingüisme diglòssic a una altra de bilingüisme diglòssic que tendeix a convertir-se progressivament en un bilingüisme substitutiu. En l'actualitat, una part considerable de la població de Catalunya és de parla materna espanyola. La llengua de comunicació escrita continua essent majoritàriament a tots els nivells l'espanyola. Molt més greu que no pas això, però, és el fet que, a conseqüència de tot el que ha estat dit anteriorment, sigui també per primer cop l'espanyola la llengua de comunicació verbal més estesa. No tan sols el medi visual, imprès, és espanyol, sinó que també ho és el medi fònic, oral. Els espanyols, entre ells, se serveixen —no cal dir-ho— de l'espanyol i els catalans se'n serveixen igualment a la vegada per tal de comunicar-se per escrit entre ells i verbalment amb els espanyols. Si aquest ús de l'espanyol en la comunicació escrita no és més que la conseqüència d'antics condicionaments entre els quals destaca el decret de Nova Planta, que els catalans se'n serveixin també en la comunicació verbal de manera espontània revela alguna cosa més que una simple inèrcia històrica. Revela un ús de l'idioma condicionat per factors ideològics, una prescripció i una pràctica interioritzades que els duu a servir-se automàticament de l'espanyol tant si són interpel·lats en aquesta llengua com si s'han d'adreçar a desconeguts; revela també que no són tan sols llurs hàbits de lectura i escriptura allò que els fa més còmode de recórrer a l'espanyol, sinó també llurs hàbits articularis i d'expressivitat colloquial. Un ús ideològicament determinat que és conseqüència, en unes generacions, de la por interioritzada durant la dictadura; en d'altres, de la formació escolar i, en les més joves, de l'adaptació pura i simple a un medi fònic-visual del tot espanyolitzat. (A remarcar, només per posar un exemple significatiu, pel que fa a les generacions més joves, que la introducció i l'adopció del llenguatge contracultural i, en definitiva, d'un idiolecte generacional, és duta a terme exclusivament en espanyol.) Un ús que resulta, al capdavant —en el cas hipotètic que hi hagi qui s'ho proposi seriosament—, de molt més difícil superació i erradicació que tots els barbarismes que infesten avui dia el que queda de la llengua catalana en tant que mitjà de comunicació verbal. Una llengua progressivament relegada a llengua de la tribu, cada cop més mistificada en la seva base i cada cop més sotmesa en la seva cúspide a un procés de «culturalització» modificadora, una llengua «marcada» per a ús d'iniciats, amb unes poques funcions connotatives de caire emocional i de vague testimoniatge, en les manifestacions públiques, d'una identitat en camí d'esdevenir mer subtrat.

Si durant la dictadura hom podia atribuir les causes del ràpid deteriorament de la llengua catalana a la política repressora del règim —al temps que hom confiava ingènuament en un no menys ràpid redreçament tan aviat com s'aconseguís d'acabar amb la barbàrie feixista—, a hores d'ara, tres anys llargs després de la fi nominal del franquisme, en vista de quines han estat i no han estat les mesures empreses fins al present per tal de reparar la llengua i la cultura catalanes dels greus danys que li han estat infligits i en vista també de les perspectives existents en aquest sentit de cara al futur immediat, és de constatar: en primer lloc, com els actuals responsables de saldar efectiva-

ment el règim anterior i de bastir-ne un de nou (és a saber, el govern central espanyol en tant que detenedor del poder d'estat i les forces polítiques del Principat en tant que representants dels interessos del poble de Catalunya) negligeixen o entrebanquen amb concessions distractives la inqüestionable i més que mai urgent necessitat de procedir a normalitzar l'ús de la llengua catalana per assegurar-li un tractament prioritari i restituir-la, així, *de facto*, en la seva inalienable condició de llengua nacional de Catalunya; en segon lloc, com el ple restabliment de la llengua catalana i la seva igualitària equiparació funcional i ideològica amb l'espanyola no tan sols ha de resultar de la prèvia i **imprescindible** creació d'uns marcs institucionals polítics i culturals que permetin l'autorealització lingüística, sinó també de la mateixa capacitat de resposta de la societat catalana per precipitar una dinàmica autòctona d'expressió lingüístico-cultural que, tot fent front als condicionaments que l'afecten (com ara el bony contret durant els decennis dictatorials, el fet de ser una llengua minoritària, en termes absoluts, en comparació amb la llengua amb què conviu, etc.), i reïxi a imposar-se normalment a tot el conjunt de l'actual societat catalana en virtut de llur qualitat intrínseca i vàlida pertinença.

A) Pel que fa al govern central espanyol, és evident que el problema de la plena normalització lingüística de les constitucionalment anomenades *comunidades autónomas* no és tal sinó en la mesura en què, a efectes d'estratègia electoral interna i d'imatge política de portes enfora, li cal sostreure llurs llengües del *status* de llengües maleïdes a què les havia sotmeses el règim anterior i atorgar-los-en un de nou, més flexible i tolerant, que les identifiqui amb valors emotius, folklòrics i literàrio-culturalistes, en el qual estiguin dotades d'una funció apreudadora més que no pas descriptiva i prescriptiva; un *status*, en definitiva, que els impedeixi d'interferir-se, no ja a nivell estatal sinó fins i tot de *comunidad autónoma*, amb la que s'entén que ha de continuar essent única moneda lingüística vàlida arreu i per a tot necessària, és a dir, amb la llengua espanyola. La coneixença d'aquesta continua essent, segons la nova constitució, un deure ineludible de tot ciutadà de l'estat espanyol, alhora que constitueix un dret el fet de servir-se'n. Ara bé, atès que hom, ja que no al deure, sí que, almenys al dret, pot renunciar-hi, i atès que el text constitucional no preveu en justa contrapartida l'obligació dels espanyols residents a les *comunidades autónomas* de conèixer-ne, si més no, llur llengua respectiva, pot donar-se el cas teòric d'un català i d'un espanyol que, tot i atènr-se —o millor dit, pel fet d'atènr-se— escrupolosament al que els dicta la llei de lleis, es vegin impossibilitats d'arribar a una correcta comprensió mútua.

Aquest exemple, caricaturat però deduït lògicament d'una interpretació literal de la constitució, explicita precisament unes ambigüitats en la nova legislació que són fruit tant d'una impotència com d'una ferma voluntat per part de l'estat espanyol de prosseguir, per bé que amb d'altres mitjans més subtils d'acord amb les actuals perspectives, amb la política d'annexionisme lingüístic i cultural de les nacions no espanyoles. Una *impotència*, d'una banda, en tant que el franquisme, les oligarquies que el patrocinen, no reïxen a bastir una supraestructura estatal prou rígida i monolítica per consolidar amb caràcter irreversible una concloent centralització espanyolitzadora i per exterminar la llengua i la consciència col·lectiva de les nacions sotmeses: d'aquí que els successors del franquisme, en la mesura en què són els fills d'una vergonyant impotència històrica, es vegin obligats a reconèixer, si més no formal-

ment, l'existència d'aquestes llengües, a fer-les objecte d'un tractament especial. Una *ferma voluntat annexionista*, d'altra banda, en tant que l'objectiu últim d'aquest tractament especial de les llengües no espanyoles no és altre que el d'evitar-ne la plena equiparació amb la llengua espanyola i preservar-les d'una massa ràpida —a hores d'ara improcedent— extinció. Res no exemplifica millor el doble caràcter de succedani i de sàvia aplicació de tolerància repressiva que revesteixen les mesures estatals empreses per tal de «protegir» les llengües no espanyoles, que el decret pel qual s'estipula l'ensenyament del català a les escoles del Principat. Aquest decret no evidencia tant la trista realitat que ja no és possible d'aprendre la llengua catalana tal com s'aprenen totes les llengües —per simple i directa immersió en el medi en què es parlen—, com els designis del govern central espanyol de barrar el pas a un procés efectiu d'immediata i plena catalanització. Atès que el medi —tant el gràfico-visual com el fónico-auditiu— és ja predominantment espanyol, l'aprenentatge real del català per part dels espanyols i el seu mínim depurat i aprofundit coneixement per part dels catalans només fóra factible prèvia la introducció de la llengua catalana dins els engranatges socials que avui dia conformen i més influeixen aquest medi, és a dir, els anomenats *mass-media*. Disposar-ne únicament, en canvi, la seva introducció dins l'escola —dins aquest *ghetto* clos que en el nostre país no s'ha aconseguit encara de fer efectivament públic i gratuït—, no pot sinó mostrar-se com el típic i hàbil recurs integrador de què s'ha servit de sempre el sistema sorgit de la revolució industrial-burguesa, és a dir, el recurs d'incloure dins un complex pla docent tota realitat que interessa de tenir sota control, de regular-ne la difusió i de remetre-la a un món de falsos valors abstractes a fi i efecte de neutralitzar-ne l'operativitat, a fi i efecte de «desrealitzar-la». Aquesta «escolastització» de la llengua catalana és més greu en tant que ni tan sols comporta el que es demanava i el que calia per a l'àmbit didàctico-acadèmic —un ensenyament del català, però, i sobretot, en català i amb formes i continguts plenament catalans—, sinó que es limita exclusivament a institucionalitzar l'«assignaturització» d'aquesta llengua, a partir de les mateixes prerrogatives concedides a qualsevol idioma estranger (tres hores de classe setmanals). En definitiva, aquest decret —com tota altra mesura a emprendre en el futur que no parteixi de la imprescindible necessitat, si veritablement es vol procedir a una catalanització eficaç, de potenciar al màxim i paral·lelament la situació de la llengua tant en l'ensenyament com en els *mass-media*— contribueix a fomentar i a ratificar la progressiva conversió del català en llengua morta just en el moment en què l'espanyol esdevé —i així es pretén que esdevingui cada cop més— l'única llengua vehicular.

B) Que els detenedors del poder polític de l'estat espanyol maldin, d'una manera o altra, per destruir la llengua i la consciència de les nacions sotmeses al seu jou ha estat de sempre una constant històrica i, per tant, que continuï complint-se avui dia és un fet que no ha d'estranyar ningú; ara bé, que el gruix de les forces polítiques més representatives de Catalunya es facin implícitament copartíceps d'aquesta lenta però sistemàtica destrucció de la llengua catalana és un fenomen —motiu per a molts no tan sols d'estranyesa sinó també d'indignada sorpresa i reprovació— relativament recent, tant com pugui ser-ho el breu període transcorregut d'ençà de la mort natural de la dictadura. Durant el prolongat transcórrer d'aquesta, tot el que era prohibit o simplement mal vist pels jerarques dominants era capitalitzat tot seguit per les

forces de l'oposició, les quals aprofitaven per convertir-ho en bandera i en eina reivindicativa. A la brutalitat dels uns corresponien les simplificacions dels altres. La qüestió nacional catalana, en tota la seva complexitat i especificitat, es veié des del primer moment involucrada en la primària dialèctica suscitada entre ambdós pols oposats. Podríem dir que ni el pol negatiu, representat pel franquisme, no aconseguí de subsumir aquesta qüestió en un passat que es volia definitivament enterrat, ni el pol positiu, representat per l'oposició, reeixí a assumir-la plenament en les múltiples implicacions que de cara al futur comportava. Encetada l'etapa postdictatorial, aquestes forces de l'oposició, esdevingudes progressivament unes alternatives de poder, han hagut de replantejar llurs estratègies i objectius de cara a una acció immediata, d'acord, doncs, amb uns criteris moderats i altament possibilistes que resulten del fracàs de la ruptura i de la corresponent imposició de la reforma política. Llur forçosa acomodació als nous imperatius vigents les ha dutes a renunciar a bona part de les reivindicacions formulades durant els temps heroics i a mostrar-se reticents davant d'altres que, tot i no poder ignorar, podrien a llur entendre ser contraproductius si es duïen a la pràctica segons les exigències teòriques en principi establertes. I, així, si bé els polítics catalans no han ni de molt desistit, ans al contrari, de continuar reafirmant Catalunya com a nació i d'exigir, doncs, els drets que com a tal li pertocuen, no han pogut sinó mostrar-se reticents davant un dels problemes certament indestriables d'aquesta reivindicació nacional, però a hores d'ara tingut per inoportú. Aquest problema és el plantejat per la llengua, la «inoportunitat» del qual i les subsegüents actituds ambigües que provoca entre els polítics catalans cal remetre a dues causes ben diferents:

a) *Una raó pragmàtica.* La qüestió de la llengua no s'insereix avui dia en cap de les diferents pràctiques de classe en vigor a les societats industrials, no en constitueix ni de molt un objectiu prioritari. Abans, encara en plena galàxia de Demòstenes i de Gutenberg, la constant i imprescindible necessitat, per a tota classe social abocada a la lluita pel poder, de fer-se amb un idiolecte o llenguatge codificat propi —en tant que vehicle de persuasió i eina de simbolització apta per expressar en termes genèrics i comunament acceptables els interessos d'aquesta classe i la seva concepció de la realitat— passava pel domini previ del màxim nombre de recursos inherents a l'idioma. Actualment, però, la invariable lluita de cada classe per l'assoliment d'un llenguatge propi passa ja de manera pràcticament exclusiva pel grau de control que es pugui exercir sobre els *mass-media*. Aquests constitueixen el veritable motor de tot procés d'integració i d'intercanvi simbòlic, mentre que l'idioma no n'és més que el combustible; un combustible del qual existeixen moltes marques, per cert. I, evidentment, en el cas que hom disposi de dues marques a l'abast, l'una de les quals presenti uns avantatges objectius sobre l'altra, o, dit d'una manera diferent, en el cas d'un bilingüisme diglòssic, amb un idioma, doncs, relegat enfront de l'altre a determinades condicions d'inferioritat, sembla molt clara quina ha de ser la tria, si més no per part dels campions per excel·lència del pragmatisme ara i sempre i aquí i arreu, o sigui, els polítics; els únics, d'altra banda, que disposen, ara els uns ara els altres —o així cal esperar-ho—, d'un control efectiu sobre els *mass-media*.

b) *Una raó teòrico-ideològica.* Allò que podríem anomenar el catalanisme històric travessa avui una profunda crisi que afecta principalment les ba-

ses més sòlides en què s'havia fonamentat fins ara. Hi ha nacionalismes, com ara l'espanyol o el francès, sorgits de la necessitat de justificar i de donar cohesió interna a supraestructures estatals artificioses, conformades tot al llarg del procés annexionista emprès per un estat imperialista —nacionalismes, doncs, de base espiritualista que han hagut de recórrer a la metafísica més demagògica (*España como unidad de destino en lo universal; Liberté, Egalité, Fraternité*, etc.) per tal de presentar com un tot el que no eren més que nacions diverses sotmeses a l'arbitri i interès de la classe dominant d'una sola d'elles. El catalanisme, en canvi, va ser des del primer moment un nacionalisme de base naturalista, és a dir, fonamentat en realitats objectives, i això no perquè no tenia cap estat a justificar (el tenia, en tot cas, a conquerir), sinó perquè les exigències amb què formulava els seus objectius i els seus drets es basaven en la incontrovertible constatació dels trets diferencials de la societat catalana, una societat conformada unitàriament de manera natural per una mateixa història secular compartida, una mateixa llengua i una mateixa cultura. Era, doncs, un nacionalisme ètnic (que cal no confondre amb el racial), la millor fonamentació teòrica i pràctica del qual, a l'hora de lluitar per Catalunya i les seves llibertats nacionals, era precisament la de mostrar les més que evidents diferències històriques, lingüístiques, socials, culturals, econòmiques, etc. que aquesta ètnia presentava en relació amb la dels espanyols. Ara bé, a conseqüència de les grans immigracions dels darrers decennis, la composició ètnica del Principat s'ha vist radicalment alterada, fins al punt que avui la seva societat no resulta ni de molt homogènia, sinó tot al contrari, car es troba escindida en dos grans grups més que diferents entre si. Aquesta nova situació no tan sols ha originat i origina una llarga sèrie de problemes pràctics relatius a la mútua convivència d'uns i altres, sinó que també fa trontollar les bases suara adduïdes d'homogeneïtat ètnica en què de sempre s'havia fonamentat el catalanisme històric. La incertesa resultant, teòrica i ideològica, es tradueix essencialment en una crisi del concepte d'identitat catalana i en nous motius de recel i incomoditat davant la llengua autòctona.

On més clarament es revela l'esmentada crisi d'identitat és en la creixent tabuització de què ha estat objecte el terme «català», conseqüència alhora de l'evolució seguida per les diferents denominacions emprades per tal de referir-se als immigrants. Després de designar-los amb els noms de «murcianos» o de «xarnegos» i, ateses les connotacions classistes i racials dels termes en qüestió —que tanmateix no podien expressar implícitament millor la consciència que del fet diferencial els catalans tenien i volien continuar tenint—, un hom va empescar-se, en un intent ingenu i volenterós per facilitar una integració que ja es preveia inevitablement necessària, l'expressió «els altres catalans»; a mesura que aquests «altres catalans» augmentaven en nombre i pujança, sorgia encara un nou eslògan qualificador tendent a manifestar, ni que fos teòricament, la possibilitat d'integració, és a saber, «és català tothom qui viu i treballa a Catalunya», eslògan que traeix ja clarament una crisi de la consciència d'identitat col·lectiva, car, per tal de poder englobar tots els nous vinguts, per tal de poder aferrar-se a la tan necessària i cada cop més inexistent homogeneïtat, renuncia a enquadrar dins el concepte de català tants de catalans escampats pel món que, per causes diverses, ni viuen ni treballen al Principat, però que ells mateixos són i se senten arreu on vagin representants d'una nació amb una història i una llengua inequívokes: Catalunya i el català. El darrer pas d'aquest procés de tabuització del nom de català —en

demèrit dels catalans i en favor dels espanyols— és l'empres, significativament, pel qui en teoria ostenta el càrrec més important de la política catalana quan s'expressa amb el terme de «ciutadans de Catalunya», presumiblement per tal de no ferir susceptibilitats dels espanyols —els catalans ja és sabut que no en tenen, entre d'altres coses perquè, com veiem, formalment han deixat d'existir— i presumiblement també utilitzant el nom de «Catalunya» com una simple denominació d'una zona geogràfica determinada, situada al nord-est de l'*Imperio español*.

Si el mateix terme designador de l'ètnia, el qual té al capdavall per referent la identitat d'aquesta, resulta, doncs, a hores d'ara suspecte, no cal dir com esdevé malfiable i embarassós allò que en constitueix un dels seus trets més immediatament caracteritzadors i diferenciadors, és a dir, la llengua. Aquesta, un dels factors cohesionadors per excel·lència de tot nacionalisme —del naturalista perquè no en té d'altre ni falta que li fa, i de l'espiritualista perquè n'imposa un a costa de la liquidació de les altres (*Hablad la lengua del imperio; Parlez propre, parlez français*)—, esdevé un factor disgregador en el si d'una societat heterogènia sotmesa a unes mateixes estructures estatals uniformadores. Els encarregats de vetllar per la unitat i la cohesió del tot social renuncien, doncs, a tractar la llengua autòctona, pilar fonamental fins ara del nacionalisme català, com a component imprescindible del concepte d'identitat col·lectiva. Renuncien també a la integració lingüística i cultural dels espanyols, en tant que mesura superadora de la divisió avui existent, i això no pas tant per consciència de la pròpia feblesa davant el govern central espanyol —el qual impediria òbviament l'adopció de mesures expeditives en aquest sentit—, ni tampoc per por de l'actitud hostil o, en el millor dels casos, indiferent dels immigrants vers Catalunya i la seva llengua, com per inseguretat i confusió ideològica propis. Els arguments clàssics i tradicionals de què s'havia servit inveteradament el catalanisme històric per tal de justificar i exigir la normalització en l'ús de la llengua («escriure i parlar en la llengua del poble», «ensenyament en llengua materna», etc.) es giren ara en contra d'ell mateix, atès que aquest «poble» i aquesta «llengua materna» són en bona part espanyols. No cal dir com el neolerrouisme —que podria ser definit com aquest capgirament sistemàtic dels conceptes configuradors del catalanisme per tal d'aplicar-los, ara que ja disposa d'una base real i natural i no té per què recórrer a sofismes retòrics, a la massa espanyola establerta a Catalunya— s'aprofita d'aquest desconcert i el fomenta; així, mitjançant l'exercici d'una mecanicista però efectiva reversibilitat ideològica, presenta els catalans com a imperialistes, i això simplement pel fet que els més conscients d'entre ells reclamen, d'entrada, l'acceptació, per part dels immigrants, de la realitat nacional d'on han fixat llur nova residència —la qual cosa no presuposa la renúncia a la pròpia identitat—, i, en les generacions successives, ja nascudes a Catalunya, llur definitiva integració a aquesta. Els polítics catalans, desorientats, mancats d'una aprofundida assumpció del fet nacional català, amesellats davant l'esperança d'aconseguir una mica més de poder i davant l'amenaça d'haver de tornar a les catacumbes, incorren en els mateixos plantejaments reduccionistes i falsejadors establerts per la dictadura i prosseguits per l'actual neolerrouisme, i s'expressen, doncs, consegüentment, en termes d'«imposar» i no «imposar» la llengua, d'actuar o no actuar com van fer els espanyols amb els catalans, etc. Els polítics catalans s'estan de comprometre's decididament en una acció político-cultural que mena a la progressiva equiparació a tots els nivells del català i de l'espanyol —la qual cosa comportaria un

tracte preferencial de la llengua catalana per tal de fer-la del tot accessible i utilitzable als espanyols de Catalunya—, així com de desentendre's d'aquesta llengua autòctona i d'abandonar-la definitivament a la incessant fagocitació de què és objecte per part de l'espanyol. Els polítics catalans juguen a voler nedar i guardar la roba i adopten, doncs, davant el problema de la llengua, actituds híbrides i contemporitzadores. Els caldria potser parar esment que, amb llur comportament, amb llur ambigüitat i mitges tintes davant la magnitud de la qüestió aquí plantejada, no fan més que contribuir al procés de substratització i extinció a què es veu actualment sotmesa la llengua catalana. En relació amb ella, tota presa de posició teòrica i pràctica que no vagi més enllà de considerar-la «llengua pròpia» de Catalunya i que no tendeixi explícitament a restituir-la *de facto* en la seva encara usurpada condició de *llengua nacional* de Catalunya, només fa que introduir lleugeres variants en la persecució desencadenada a partir del 39 en contra seva i en contra de tot el que implica.

IV

De tota la present anàlisi, no se'n poden extreure —ni se'n volen extreure— sinó preguntes, formulades, això sí, amb un to malèvol i amarg. Preguntes del tipus de com ha de ser possible —i ho ha de ser—, en aquesta avançada segona meitat del segle xx, d'aconseguir que perduri i es desenvolupi la llengua i, per tant, la cultura, d'una nació mancada d'estat; de com pot resoldre's el dilema d'integrar una part d'una població, que, tot i residir-hi, no ha assumit encara la realitat nacional catalana, sense disposar d'escola ni de *mass-media*; o bé de com introduir aquesta escola i aquests *mass-media* en una població, una part de la qual encara no ha realitzat la seva autointegració conscient; de com, en definitiva, endegar, sense uns suports polítics efectius i, per tant, sense una vida pública autènticament catalana a tots els nivells, un procés lingüístico-cultural prou extens i competent com perquè justifiqui l'existència viva d'aquesta llengua en virtut de les seves realitzacions presents i no de les d'un passat massa transcendentalitzat.

Joan A. ARGENTE
Jordi CASTELLANOS
Manuel JORBA
Joaquim MOLAS
Josep MURGADES
Josep M. NADAL
Enric SULLÀ